

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

Telefon dyżurny: 21-34-34

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436

BD/220/27/88

OPINIA PUBLICZNA O ZBRODNI W KATYNIU

Komunikat z badań

Lipiec 1988 r.

Zbrodnia dokonana w czasie II wojny światowej na polskich oficerach - jeńcach wojennych w Katyniu miała w przeszłości poważne konsekwencje polityczne i wywoływała gwałtowne emocje w społeczeństwie polskim. W sondażach Centrum dwukrotnie zadawano pytania dotyczące tego tragicznego wydarzenia: po raz pierwszy w badaniach nad świadomością historyczną współczesnego społeczeństwa¹ prowadzonych wśród dorosłych mieszkańców Polski, po raz drugi - w ankiecie audytoryjnej wypełnianej przez młodzież - uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych². Poruszając ten problem nie zajmujemy żadnego stanowiska w sprawie tła historycznego i przebiegu tragedii sprzed blisko półwiecza. Chcemy jedynie określić, jaka część badanych zetknęła się z informacjami na temat Katynia i kogo polska opinia publiczna obwinia o tę zbrodnię.

1. Społeczny zasięg informacji o zbrodni katyńskiej

Rozkład odpowiedzi na pytanie: "Czy słyszał(a) Pan(i) o zbrodni dokonanej w czasie II wojny światowej na polskich jeńcach wojennych w Katyniu?" przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Odpowiedzi na pytanie: "Czy słyszał(a) Pan(i) o zbrodni dokonanej w czasie II wojny światowej na polskich jeńcach w Katyniu?"	w procentach	
	Dorośla ludność	Młodzież
Tak, wiele o tym słyszałem(a)m	24,1	33,2
Tak, słyszałem(a)m o tym	57,5	52,6
Nic nie wiem na ten temat	18,4	14,2
	81,6	85,9

Zdecydowana większość ankietowanych słyszała o zbrodni w Katyniu - dorośli nieco rzadziej niż młodzież. Szczegółowe dane o stopniu poinformowania badanych na ten temat w zależności od wybranych cech demograficzno-społecznych przedstawiono w tabelach 1 i 2 aneksu. Wynika z nich, że zasięg informacji o Katyniu jest różny w poszczególnych grupach badanych.

¹ Badanie pod hasłem "Historia i teraźniejszość" zrealizowano w dniach od 7 listopada do 28 grudnia 1987 r. na ogólnopolskiej, adresowej próbie ludności dorosłej. Przeprowadzono 1374 wywiady w próbie reprezentatywnej dla ogółu ludności oraz 455 w nadreprezentacji osób z wykształceniem średnim lub wyższym. W komunikacie podajemy dane dla próby reprezentatywnej.

² Badanie pod hasłem "Młodzież '88" zrealizowane w kwietniu 1988 r. metodą ankiety audytoryjnej na ogólnopolskiej próbie uczniów ostatnich klas szkół średnich i zasadniczych zawodowych. Badaniem objęto 1292 uczniów.

Mężczyźni częściej niż kobiety słyszeli o zbrodni katyńskiej. Zależność ta występuje zarówno wśród dorosłych, jak i wśród młodzieży.

Ludzie młodzi (do 30 lat) rzadziej niż pozostali wiele o Katyniu słyszeli, stosunkowo często (blisko 1/4) zaś nic nie wiedzą na ten temat. Ankietowani uczniowie są niemal rówieśnikami, dlatego też w ich przypadku nie badano różnicującego wpływu wieku. Wśród uczniów odsetek nic nie wiedzących o Katyniu jest mniejszy niż w najmłodszej badanej grupie ludności dorosłej, natomiast większy jest procent tych, którzy wiele o nim słyszeli.

Poziom wykształcenia bardzo silnie różnicuje stopień poinformowania o zbrodni katyńskiej. Słyszeli o niej niemal wszyscy ankietowani z wykształceniem wyższym i ponad 90% ze średnim. Odsetki nic nie wiedzących na ten temat są większe wśród dorosłych respondentów z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym niż z wykształceniem średnim lub wyższym, mniejsze zaś są odsetki tych, którzy wiele słyszeli. Na stopień poinformowania młodzieży bardzo wyraźnie wpływa typ szkoły: wśród kończących szkoły średnie całkowity brak wiedzy o Katyniu występuje ponad trzykrotnie rzadziej niż wśród uczniów ostatnich klas zasadniczych szkół zawodowych, z których niemal co czwarty nic nie słyszał na ten temat.

Zainteresowania polityczne sprzyjają - zarówno wśród dorosłych, jak i uczniów - poinformowaniu o zbrodni katyńskiej. Ankietowani deklarujący bardzo duże i duże zainteresowanie polityką częściej niż średnio zainteresowani wiele słyszeli o tym fakcie, rzadziej nic nie wiedzą. Z kolei średnio zainteresowani polityką są lepiej poinformowani niż nie przejawiający takich zainteresowań.

Nie mamy danych o zainteresowaniach historycznych młodzieży szkolnej. Wśród dorosłych natomiast zainteresowania te wyraźnie wpływają na zasięg informacji o zbrodni katyńskiej. Blisko połowa deklarujących bardzo duże i duże zainteresowania historyczne wiele o niej słyszała, jednocześnie w grupie tej mniejszy niż w pozostałych jest odsetek nic nie wiedzących. Nieco bardziej obiektywną miarą zainteresowań historycznych są wyniki krótkiego testu dołączonego do kwestionariusza przeprowadzonego wśród dorosłych. Składał się on z dwudziestu pytań o postaci historyczne i daty

ważne w dziejach Polski. Na podstawie tego "sprawdzianu" określiliśmy stopień kompetencji historycznej badanych. Zasób informacji o Katyniu wyraźnie zależy od ogólnej orientacji badanych w problematyce historycznej. Im wyższy stopień kompetencji historycznej, tym większy odsetek tych, którzy o zbrodni słyszeli, mniejszy zaś nic nie wiedzących.

Dorośli należący do organizacji społeczno-politycznych częściej (szczególnie członkowie PZPR) niż niezrzeszeni wiele słyszeli o Katyniu, rzadziej zaś nic nie wiedzą. Zależność taka nie występuje wśród młodzieży. Można nawet mówić o tendencji odwrotnej: należący do organizacji uczniowie nieco częściej nic o zbrodni nie wiedzą niż niezrzeszeni, rzadziej zaś wiele o niej słyszeli.

W każdej z badanych grup posługujemy się innym wskaźnikiem nastawień politycznych. Dla dorosłych jest nim ocena istniejącego w Polsce systemu władzy. Przedstawiliśmy im cztery sformułowania prosząc o wybranie jednego, najbardziej zgodnego z ich opinią.

1. Istniejący w Polsce system władzy jest dobry i nie wymaga zmian (sformułowanie to wybrało 5% badanych z próby reprezentatywnej).

2. Istniejący w Polsce system władzy jest w zasadzie dobry, choć pewne zmiany byłyby potrzebne (43%).

3. Istniejący w Polsce system władzy wykazuje wiele nieprawidłowości. Konieczne są duże zmiany (34,3%).

4. Istniejący w Polsce system władzy jest zły. Byłoby z korzyścią dla wszystkich, gdyby go całkowicie zmienić (7,9%).

Odpowiedź "trudno powiedzieć" wybrało 9,6% respondentów.

Wskaźnikiem nastawienia politycznego młodzieży była odpowiedź na pytanie o bilans socjalizmu w Polsce: Czy uważasz, że ustrój socjalistyczny przyniósł ludziom w Polsce:

1) same korzyści (1,7%)	}	nastawienie pozytywne
2) więcej korzyści niż strat (19,0%)		
3) tyle samo korzyści, co strat (40,6%)	-	nastawienie ambivalentne
4) więcej strat niż korzyści (28,1%)	}	nastawienie krytyczne
5) same straty (3,6%)		

"Mam inne zdanie" odpowiedziało 3,6% badanych uczniów.

Analiza uzyskanych odpowiedzi wykazuje, że pomimo zastosowania różnych wskaźników, można mówić o podobnym kierunku zależności między nastawieniami politycznymi a stopniem poinformowania o Katyniu obu grup badanych. Dorośli, którzy wybrali sformułowania z pozytywną oceną systemu politycznego (1 i 2) rzadziej niż nastawieni krytycznie (3 i 4) wiele o Katyniu słyszeli, częściej zaś nic o nim nie wiedzą. Podobnie wśród młodzieży: pozytywnie oceniający bilans socjalizmu w Polsce rzadziej niż nastawieni ambiwalentnie lub krytycznie wiele słyszeli o Katyniu, nieco częściej zaś nic nie wiedzą.

Podsumowując przedstawione wyniki warto podkreślić, że zdecydowana większość ankietowanych zetknęła się z informacjami o Katyniu. Wśród dorosłych najczęściej byli to respondenci z wyższym wykształceniem, należący do PZPR, interesujący się polityką i historią, krytycznie oceniający system władzy w Polsce. W przypadku młodzieży największe odsetki poinformowanych stwierdziliśmy wśród uczniów kończących licea ogólnokształcące, zainteresowanych polityką, krytycznie oceniających bilans socjalizmu w Polsce. W obu grupach badanych mężczyźni częściej niż kobiety słyszeli o Katyniu.

2. Opinie o odpowiedzialności za zbrodnię w Katyniu

Pytanie, kto jest odpowiedzialny za zbrodnię w Katyniu, zadano tylko tym respondentom, którzy o niej słyszeli. Procentowe rozkłady odpowiedzi zawiera tabela 2.

Tabela 2

Odpowiedzi na pytanie: "Kto Pana(i) zdaniem ponosi odpowiedzialność za zbrodnię w Katyniu?"	w procentach	
	Dorośla ludność	Młodzież
Niemcy	6,5	9,3
ZSRR	49,5	68,4
Ani Niemcy, ani ZSRR - ktoś inny	1,4	1,0
Niemcy i ZSRR w takim samym stopniu	16,0	9,4
Trudno powiedzieć	26,5	12,0

Przedstawione wyniki świadczą, że w obu grupach badanych odsetek obwiniających ZSRR o dokonanie zbrodni katyńskiej jest naj-

wiekszy, z tym że młodzież częściej niż dorośli wyraża taką opinię. Dorośli zwolennicy stanowiska oficjalnego, tzn. głoszącego, że winę ponoszą Niemcy hitlerowskie, są mniej liczni od uznających wspólną winę Niemiec i ZSRR. Wśród młodzieży zwolennicy poglądu oficjalnego są tak samo liczni, jak ci, którzy uważają, że winę ponoszą oba państwa. Młodzież rzadziej niż dorośli nie ma zdania na ten temat. Warto też zauważyć, że wszyscy ankietowani - i dorośli, i młodzież - wykluczają z kręgu podejrzeń inne państwa niż Niemcy i ZSRR, o czym świadczy nikły procent wskazań na kogoś innego.

Procentowe rozkłady odpowiedzi na pytanie o odpowiedzialność za zbrodnię katyńską w zależności od wybranych cech demograficzno-społecznych zawiera tabela 3 i 4 aneksu. Podobnie jak w przypadku stopnia poinformowania o zbrodni katyńskiej, opinie o odpowiedzialności za to tragiczne wydarzenie rozkładają się różnie w poszczególnych grupach badanych.

Tendencja do obarczania odpowiedzialnością ZSRR za zbrodnię w Katyniu częściej pojawia się wśród mężczyzn, respondentów w wieku 31-40 lat, z wyższym wykształceniem, bezpartyjnych, zainteresowanych polityką i historią, krytycznych wobec polskiego systemu politycznego. W grupie młodzieży takie stanowisko częściej prezentują absolwenci liceów ogólnokształcących, niezrzeszeni w organizacjach młodzieżowych, zainteresowani polityką, krytyczni wobec socjalizmu.

Na Niemcy jako sprawcę tragedii w Katyniu częściej wskazują najstarsi badani (61 i więcej lat), osoby z wykształceniem podstawowym, członkowie PZPR, średnio lub wcale nieinteresujący się polityką i historią, akceptujący istniejący system polityczny. Wśród abiturientów szkół ponadpodstawowych - kończący zasadnicze szkoły zawodowe, należący do organizacji i niezainteresowani polityką, pozytywnie nastawieni do socjalizmu.

Przedstawione wyniki świadczą, że ankietowani nie są jednomyślni w sprawie odpowiedzialności za Katyń. Krąg domniemyanych sprawców tej zbrodni obejmuje - zdaniem badanych - Niemcy i ZSRR. Zdecydowanie przeważa pogląd, że winę ponoszą ówczesne władze radzieckie.

Różnica zdań w sprawie wydarzeń historycznych sprzed blisko pięćdziesięciu lat świadczy o braku informacji, które przez polską opinię publiczną byłyby uznane za całkowicie wiarygodne.

ANEKS

Tabela 1

w procentach

Charakterystyka badanych z próby ludności dorosłej	Stopień poinformowania badanych o zbrodni w Katyniu		
	wiele słyszeli	słyszeli	nic nie wiedzą
<u>Płeć</u>			
Mężczyźni	30,6	58,5	10,9
Kobiety	18,2	56,6	25,2
<u>Wiek</u>			
Do 30	16,8	59,5	23,7
31-40	23,1	60,8	16,0
41-50	23,4	59,6	17,0
51-60	28,8	55,9	15,3
61 i więcej lat	29,9	51,0	19,0
<u>Wykształcenie</u>			
Podstawowe	17,4	55,4	27,2
Zasadnicze zawodowe	23,1	56,9	20,0
Średnie i pomaturalne	27,9	62,3	9,8
Wyższe	44,7	53,4	1,9
<u>Przynależność do organizacji społeczno-politycznych</u>			
Należący do PZPR	35,9	61,2	2,9
Należący do innych organi- zacji	27,2	59,6	13,2
Nie należący do żadnej or- ganizacji	21,7	56,1	22,1
<u>Deklarowane zainteresowania historią</u>			
Bardzo duże i duże	48,3	44,5	7,1
Średnie	25,3	63,1	11,7
Nikłe i żadne	13,3	57,0	29,6
<u>Deklarowane zainteresowanie polityką</u>			
Bardzo duże i duże	52,6	43,1	4,3
Średnie	28,8	63,1	8,1
Nikłe i żadne	16,1	55,3	28,6
<u>Kompetencja historyczna</u>			
Mała	13,2	47,0	39,7
Raczej mała	15,0	63,4	21,6
Średnia	21,3	62,1	16,6
Raczej duża	31,2	61,2	7,6
Duża	39,5	56,5	4,0
<u>Ocena systemu władzy w Polsce</u>			
Dobry	15,9	53,6	30,4
W zasadzie dobry	16,8	63,1	20,1
Wykazuje wiele nieprawidło- wości	34,5	56,8	8,7
Zły	43,0	43,0	14,0
Trudno powiedzieć	9,8	47,7	42,4

Tabela 2

w procentach

Charakterystyka badanych uczniów szkół ponadpodstawowych	Stopień poinformowania uczniów o zbrodni w Katyniu		
	wiele słyszeli	słyszeli	nic nie wiedzą
<u>Płeć</u>			
Mężczyźni	38,3	51,6	9,6
Kobiety	26,4	53,8	19,8
<u>Typ szkoły</u>			
Liceum ogólnokształcące	42,2	50,9	7,0
Technikum lub liceum zawodowe	36,5	57,1	6,5
Zasadnicza szkoła zawodowa	26,0	50,1	24,0
<u>Przynależność do organizacji</u>			
Należący	29,9	54,5	15,6
Nie należący	34,8	52,5	12,7
<u>Deklarowane zainteresowanie polityką</u>			
Bardzo duże lub duże	58,4	34,7	6,9
Średnie	30,4	55,7	13,9
Nikłe lub żadne	23,1	58,2	18,7
<u>Nastawienie wobec socjalizmu</u>			
Pozytywne	29,3	53,4	17,3
Ambiwalentne	27,8	57,9	14,4
Krytyczne	39,9	47,6	12,5

Tabela 3

w procentach

Charakterystyka badanych z próby ludności dorosłej	Respondenci				
	obciążający winą za zbrodnię w Katyniu				nie mający zdania
	Niemcy	ZSRR	kogoś innego	Niemcy i ZSRR	
<u>Płeć</u>					
Mężczyźni	6,8	52,1	1,7	16,0	23,4
Kobiety	6,2	64,6	1,1	16,1	30,0
<u>Wiek</u>					
Do 30	4,5	49,5	0,5	15,8	29,7
31-40	5,3	53,4	1,1	18,5	21,7
41-50	6,2	49,2	2,3	16,9	25,4
51-60	5,9	49,2	2,7	14,4	27,8
61 i więcej lat	10,5	45,4	1,3	13,4	29,4
<u>Wykształcenie</u>					
Podstawowe	10,9	43,9	1,1	14,5	29,6
Zasadnicze zawodowe	4,3	49,2	0,8	20,9	24,8
Średnie i pomaturalne	4,1	51,2	2,7	15,6	26,4
Wyższe	4,9	60,7	2,6	25,8	17,0
<u>Przynależność do organizacji społeczno-politycznych</u>					
Należący do PZPR	9,1	37,4	3,0	21,2	29,3
Należący do innych organizacji	5,7	49,0	1,0	17,5	26,8
Nie należący do żadnej organizacji	6,3	51,5	1,4	14,7	26,0
<u>Deklarowane zainteresowanie historią</u>					
Bardzo duże i duże	8,2	53,6	2,6	15,5	20,1
Średnie	5,4	48,5	1,3	19,8	25,0
Nikłe i żadne	7,3	48,7	1,1	11,2	31,7
<u>Deklarowane zainteresowanie polityką</u>					
Bardzo duże i duże	7,2	60,4	1,8	18,0	12,6
Średnie	4,9	48,3	2,0	18,5	26,4
Nikłe i żadne	7,7	48,4	0,8	13,5	29,6
<u>Kompetencja historyczna</u>					
Mała	15,8	39,5	1,6	14,7	28,4
Raczej mała	7,3	42,7	0,0	12,9	37,1
Średnia	6,1	46,5	1,8	15,4	30,3
Raczej duża	3,9	51,3	1,7	20,4	22,6
Duża	2,1	61,3	1,7	16,0	18,8
<u>Ocena systemu władzy w Polsce</u>					
Dobry	19,1	31,9	6,4	2,1	40,4
W zasadzie dobry	7,0	38,0	1,1	22,2	31,8
Wykazuje wiele nieprawidłowości	5,1	61,9	1,9	12,6	18,5
Zły	4,3	75,0	0,0	12,0	8,7
Trudno powiedzieć	5,4	29,7	0,0	10,8	54,1

Tabela 4

w procentach

Cechy badanych uczniów szkół ponadpodstawowych	Respondenci				Nie mający zdania
	obciążający winą za zbrodnię w Katyniu				
	Niemcy	ZSRR	kogoś innego	Niemcy i ZSRR	
<u>Płeć</u>					
Mężczyźni	6,8	74,4	0,7	9,2	9,0
Kobiety	12,6	60,5	0,9	10,0	16,0
<u>Typ szkoły</u>					
Liceum ogólnokształcące	5,6	79,3	1,4	7,5	6,1
Technikum lub liceum zawodowe	5,0	72,9	1,1	9,4	11,6
Zasadnicza szkoła zawodowa	16,0	58,0	0,7	10,3	15,0
<u>Przynależność do organizacji</u>					
Należący	11,8	64,7	1,1	9,4	13,0
Nie należący	7,4	71,1	1,0	9,3	11,1
<u>Deklarowane zainteresowanie polityką</u>					
Bardzo duże lub duże	7,5	81,3	0,0	7,5	3,7
Średnie	10,0	66,7	1,1	9,6	12,6
Niższe lub żadne	9,6	63,8	1,2	10,0	15,4
<u>Nastawienie wobec socjalizmu</u>					
Pozytywne	11,0	58,9	1,4	10,5	18,3
Ambiwalentne	10,4	65,7	1,1	9,7	13,1
Krytyczne	7,3	77,0	0,8	8,4	6,5